

"אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין"

מסכת בבא מציעא דף מב'

חשופים ברשת

על שמירת הפרטיות במרחב הווירטואלי

רציונל

מהפכת האינטרנט בכלל ומהפכת הסמארטפון בפרט מציבות אתגר ערכי, התנהגותי וטכנולוגי ביחס לעניין שמירת הפרטיות. מידע אישי, מכתבים, רשימות ציונים, תמונות, סרטונים ועוד, נמצאים ברשת האינטרנט חשופים לכול ונגישים מבחינה טכנולוגית הן למשתמשים תמימים והן למשתמשים תאבי בצע או חורשי מזימות. מציאות זו מחייבת אותנו להעלות למודעות הגולשים הצעירים את הסיכונים והסכנות הגלומות בחשיפה בלתי מבוקרת ברשת הווירטואלית, להציע כלים טכנולוגיים לשמירת הפרטיות, ובעיקר לברר אלו גבולות ראוי להציב.

מטרות

1. להביא למודעות המשתתפים את רמת הפגיעות של מידע השמור במרחב הדיגיטלי.
2. לברר עם המשתתפים את הצורך בשמירה על פרטיות ובהצבת גבולות.
3. להציע למשתתפים דרכים להתמודדות במישור הטכנולוגי וההכרתי.

עזרים

נספח מספר 1: שאלון אישי כמספר המשתתפים
נספח מספר 2: טיפים להגנה על הפרטיות כמספר המשתתפים
נספח מספר 3: מאמר העשרה למנחה
סרטון: "סכנה אלחוטית", פרויקט "שומרי מסך"
סרטון: "לי זה לא יקרה", פרויקט "שומרי מסך"
מצגת: ענני מידע וירטואלי
עמדות מחשב מקוונות לעבודה בקבוצות
ציוד הקרנה

קהל יעד

ז'-י"ב

משך ההפעלה

45 דקות

שלב א': "אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין" האומנם? (15 דקות)
שלב ב': "חשיפה מסוכנה" (20 דקות)
שלב ג': "החדר שלי" (10 דקות)

מהלך ההפעלה

שלב א': "אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין" האומנם?

- ❖ המנחה יחלק למשתתפים דף שאלון אישי (נספח 1) ויבקש מן המשתתפים למלא את השאלון.
- ❖ **הערה למנחה:** במהלך השלמת הפרטים עשויות להתעורר בקרב המשתתפים התנגדויות ביחס לפרטים המבוקשים ולמטרת השאלון. תפקידו של המנחה להרגיע, להבטיח למשתתפים כי הדף נשאר ברשותם, ולא ייעשה בו שימוש העלול לפגוע בהם. המטרה לגרום למשתתפים להשלים את כל פרטי השאלון.
- ❖ המנחה ינחה את המשתתפים לסמן פריטים בדף השאלון על פי ההוראות:
 1. הקיפו בעיגול מידע אישי אותו אינכם מוכנים לחלוק עם אף אחד.
 2. מתחו קו תחתי מתחת לפרטי מידע בהם הינכם משתפים אנשים נבחרים.
 3. סמנו בעזרת צבע פרטי מידע בהם אתם רוצים לשתף את כולם!
- ❖ המנחה יבקש מן המשתתפים לשתף את המליאה במחשבות ובתובנות שהתעוררו במהלך מילוי השאלון וביצוע ההוראות שלאחריו.

שאלות להעשרת הדיון:

1. האם יש פרטי מידע בהם ראוי לשתף את כולם?
2. האם אני מפעיל מספיק שיקול דעת לפני שאני משתף מישהו במידע אודותיי?
3. האם יש מידע שחברים יודעים עליכם ואינכם רוצים בכך?
4. האם אתם יודעים פרטים מסוימים אינטימיים על חבריכם לא ידיעתם?
5. האם אנשים זרים יודעים פרטים עליכם?
6. האם זה מפריע לכם או לא? מדוע?
7. האם זה מעצבן? מטריד? מסוכן?
8. המנחה יכתוב על הלוח ציטוט מדברי חז"ל וישאל: (העשרה למנחה נספח 4)
 - א. מהי כוונת חז"ל באמירה זו?
 - ב. האם אתם מסכימים עם אמירה זו?
 - ג. כיצד עולים בקנה אחד דברי חז"ל ומציאות החשיפה הנפוצה ברשתות החברתיות?

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין

מסכת בבא מציעא דף מב'

שלב ב': חשיפה מסוכנת

- ❖ המנחה יקרין למשתתפים את הסרטון "סכנה אלחוטית" המציג ניטור מידע לשם שעשוע.

למנחה: תקציר הסרטון

הקר מחשבים מזדמן לקניון ומחפש "קרבן" אקראי כדי להשתעשע. הוא מזהה בחורה צעירה ונאיבית ומצליח בקלות לפרוץ לאתר שלה. הוא משנה, בקלות רבה, את סיסמת הגישה לשם שעשוע בלבד.

שאלות לדיון:

1. האם לדעתכם גיבור הסרטון מכיר את הקורבן?
 2. מה לדעתכם הניע את גיבור הסרטון לחדור למרחב הדיגיטלי של הקורבן שלו?
 3. האם האירוע המוצג מסוכן או סתם מעצבן?
 4. האם עובדת היותם זרים מחמירה את הסכנות או מקטינה אותן?
- ❖ המנחה יקרין למשתתפים את הסרטון: "לי זה לא יקרה" המציג עליית מדרגה וניטור מידע לצורך פגיעה.

למנחה: תקציר הסרטון

אדם בעל כוונות זדון (פדופיל או מחבל) איתר בקניון נער והצליח באמצעות התחברות לרשת הסלולארית של אותו נער ולגלות פרטים אישיים בסיסיים אשר אפשרו לו התחלה של קשר (שלילי) באמצעות רשת הפייסבוק.

- ❖ המנחה יקרין למשתתפים את השקופית המציגה ענני מידע סביב אנשים (מופיע באתר הרשת)

שאלות לדיון:

1. מה, לדעתכם, באים להציג ענני המידע העוטפים את האנשים המסתובבים לתומם בקניון?
2. האם אתם מרגישים חשופים?
3. האם התחדש לכם דבר מה בעניין זמינות המידע אודותיכם?
4. האם אתם באמת רוצים להיות כל כך חשופים?
5. מי מעוניין במידע עליכם?
6. מהם לדעתכם הסכנות האורבות ברשת? (פדופיל, סוטה מין, גניבת כסף הימורים, הצקות ועוד)
7. האם ילדים חשופים יותר לפגיעה ממבוגרים? מדוע?

❖ **המנחה יחלק למשתתפים דף מידע אודות טיפים להגנה על הפרטיות (נספח 2) ויקריאו באוזניהם:**

8. מה אתם כבני נוער יכולים לעשות כדי למנוע חשיפה מיותרת של מידע אודותיכם ואודות חבריכם?

"תמונות ברשת" – המנחה יציג בפני המשתתפים מידע על הסכנות הגלומות בהעלאת תמונות לרשת באמצעות הטלפון הסלולארי או הרשת החברתית – נספח 3 העשרה.

9. האם אתם מודעים לקלות בה ניתן להשיג תמונות שלכם דרך הרשת הסלולארית או הרשת החברתית?
10. אלו תמונות לדעתכם כדאי להימנע מהצגתם?
11. מה ניתן לעשות כדי למנוע שימוש לרעה בתמונות שלכם?

שלב ג': "החדר שלי"

- ❖ המנחה יבקש מן המשתתפים לרשום הגדרה של האנשים המורשים להיכנס לחדר שלהם. (מין, גיל, מידת היכרות, וכו')
- ❖ המנחה יבקש מן המשתתפים לעיין מחדש ברשימה ולבחון האם נכנסו ל"חדר הפרטי" שלהם (באופן וירטואלי) אנשים שאינם עונים על ההגדרה שרשמו.

סיכום

העשרה למנחים – נספח 4

1. המנחה יבקש מן המשתתפים לעיין פעם נוספת בשאלון האישי שמלאו בתחילת הפעילות ולציין ליד כל אחת מן השאלות:
 - א. האם מדובר במידע החורג מהנהגת חז"ל – "אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין"?
 - ב. האם מדובר במידע שעלול לסכן אותי? את בני משפחתי? את חבריי?
2. "עם יד הלב!!" האם פרסמתם פעם מידע ברשת שאתם מתחרטים על פרסומו? (משני ההיבטים שתוארו לעיל)
3. המנחה יקיים סבב בין המשתתפים ויבקש מכל אחד לומר:
 - א. מה התחדש לכם בעקבות הפעילות והצפייה בסרטונים?
 - ב. איזו מידה של זהירות אנו נוקטים מכאן ולהבא?

נספח 1

שאלון אישי

אנא השלימו את הפרטים בשאלון המצורף

23. צבע אהוב: _____	1. שם: _____
24. דמות נערצת: _____	2. שם האב: _____
25. החבר/החברה הכי טוב/ה: _____	3. שם האם: _____
26. תכנית הטלוויזיה האהובה עלי: _____	4. נשואים/גרושים/פרודים/אחר _____
27. מקום קניית בגדים מועדף: _____	5. מספר אחים: _____
28. הסרט האחרון שראיתי: _____	6. מספר אחיות _____
29. מקצוע לימודים אהוב: _____	7. טלפון בבית: _____ - _____
30. מקצוע שנוא: _____	8. טלפון נייד: _____ - _____
31. מורה אהוב/ה: _____	9. כתובת: _____
32. מורה שנוא/ה: _____	10. כתובת דוא"ל: _____
33. הציון הכי נמוך שקיבלתי: _____	11. שם משתמש בפייסבוק: _____
34. ממוצע ציונים בשנה שעברה: _____	12. סיסמה בפייסבוק: _____
35. נכשלתי במקצועות: _____	13. גיל: _____
• _____	14. מין: _____
• _____	15. משקל: _____
• _____	16. צבע עיניים: _____
36. האתר המועדף עליי: _____	17. משקפיים/עדשות: _____
37. משחקי המחשב המועדפים עלי: _____	18. צבע שער: _____
• _____	19. אורך שער: _____
• _____	20. סוג שער: _____
• _____	21. מידת נעליים: _____
38. תאריך יום הולדת לועזי: _____	22. תיאור חיצוני קצר: _____
39. תאריך יום הולדת עברי: _____	_____
40. עוד משהו.... _____	_____
_____	_____

נספח 2

טיפים להגנה על הפרטיות בסלולארי

**כל אחד מאיתנו מסתובב עם פרטיו גלויים!!!
אתם באמת רוצים להיות כל כך חשופים?**

עם כניסת הטלפונים החכמים לשוק, עלו הסיכונים גם למידע האישי שלכם. הורדת יישומים שונים לטלפון החכם שלכם חושפת אתכם לתוכנות ריגול ווירוסים שעשויים לעקוב אחרי סיסמאות ונתונים שמתקבלים לטלפון ולהעבירם לצד שלישי.

טיפים להגנה על הפרטיות בסלולארי:

- ❖ דאגו שהמכשיר הסלולארי יהיה בחזקתכם בכל רגע נתון.
 - ❖ וודאו שכשאינו בשימוש המכשיר ננעל לאחר פרק זמן קצר ומוגן על ידי סיסמה מורכבת.
 - ❖ הורידו אפליקציות רק מאתרים מוכרים,
 - ❖ לדוגמה: BlackBerry app world, Android, MarketiTunes.
 - ❖ לפני ההורדה בדקו את רישיון האפליקציה ואת המלצות הגולשים.
 - ❖ מחקו הודעות טקסט או דוא"ל שמכילות מידע אישי.
 - ❖ כשאתם גולשים ברשת אלחוטית, וודאו כי היא מאובטחת ובכל מקרה הימנעו מכניסה לחשבון הבנק שלכם או אתר קניות בעת גלישה ברשת אלחוטית שאינה מאובטחת.
 - ❖ הימנעו מפתחת הודעות טקסט מגורמים לא מוכרים ומלחיצה על קישורים שאינם יודעים לאן מובילים.
 - ❖ הקפידו שהתקן ה־Bluetooth כבוי כשאינכם משתמשים בו, ואשרו בקשות התחברות רק מאנשים ורכיבים מוכרים.
 - ❖ כבו את ה־GPS המובנה במכשיר כשאינכם משתמשים באפליקציה מבוססת מיקום.
 - ❖ התקינו אפליקציית אנטי וירוס ודאגו שתהיה מעודכנת.
 - ❖ עקבו אחרי חשבון הטלפון ובדקו שאין שימוש חריג בחבילת הגלישה, בהודעות הטקסט או בשיחות הנכנסות והיוצאות.
 - ❖ בעת שדרוג או החלפת המכשיר, דאגו למחוק את כל המידע האישי מהמכשיר, ובצעו שחזור הגדרות יצרן.
 - ❖ בצעו באופן שוטף עדכוני גרסה למערכת ההפעלה, כדי ליהנות מעדכוני האבטחה האחרונים.
- חיים חכם ברשת" מתוך האתר <http://gov-net.gov.il>

נספח 3 – העשרה למנחים

הידעת? פגיעה באמצעות האינטרנט – יש מה לעשות!

כאשר מסתכלים על בני-נוער אשר עושים שימוש באינטרנט, חושבים לרוב שהם מעין "גאוני מחשבים" אשר יודעים כיצד להתנהל ברחבי הרשת בקלות. גם בני-הנוער עצמם, בגלל המיומנות שלהם, חושבים שהם חסינים מפגיעה. אבל אין המיומנות מגינה בהכרח מכל סכנה. התמימות והנטייה לסמוך על האחר, הסקרנות והנכונות להתנסות במגוון יישומים ברשת, הופכים את הילדים והנוער לפגיעים ולקורבנות פוטנציאליים לאלימות בכלל ולאלימות מינית בפרט.

מצלמת מחשב: בני-נוער מוצאים עניין בעזרי טכנולוגיים שונים כדי להעשיר את חווית הגלישה באינטרנט, כמו מצלמות רשת. כאשר מצלמה מחוברת למחשב, ניתן להפעילה דרך השתלטות פשוטה מרחוק על המחשב ובכך לצלם את הנוכח בחדר ללא ידיעתו. יש אשר הופכים בלי ידיעתם לקורבנות לצילום במצבים אינטימיים. לכן, אין להשאיר את המצלמה מחוברת למחשב כאשר לא נעשה שימוש בה.

תמונות ברשת: העלאת תמונות לרשת הופכת לפעולה שבשגרה עבור בני-נוער. חשוב לדעת – כאשר התמונה עולה לרשת היא בחזקת הכלל. לעיתים תמונות בעלות גוון פרובוקטיבי מועתקות לפורומים של פדופילים או כאלו בעלי תוכן מיני אחר. כמו כן, לעיתים כמעשה קונדס או כאלומות לשמה, מוחלף גוף המצולם בגוף עירום בתנוחה פרובוקטיבית ומופץ מחדש ברשת. לרוב הסובבים יודעים מי עמל על המעשה. לטובת הקורבן, חשוב מאוד לחשוף את הפוגע כדי להתמודד עם הפרשה בצורה הולמת.

חשיפה אישית באינטרנט: בני-נוער יודעים שצריך להימנע מחשיפת מידע אישי באינטרנט, אך בפועל הם חושפים מידע רב על עצמם: השתייכות לקבוצה של ביה"ס ברשת חברתית, פרסום תמונות מיום ההולדת עם ציון הגיל, כתיבת חוויות מטיול שנתי או ציפיות ממסיבה, אלו ועוד מהווים חלקי מידע המרכיבים פאזל נחוץ כדי לפתות ילדים ונוער באמצעות תחומי עניין, הפעלת לחץ ע"י הצהרה על הכרות מוקדמת ("אני יודע מי את/ה") וכדומה. חשוב להימנע ככל האפשר ממסירת מידע מזהה. יחד עם זאת, הפעילות באינטרנט כיום כה נפוצה ומהווה מרחב חברתי של ממש, עד כי קשה ולא נכון לאסור על ילדים ונוער להשתמש ברשת. לכן, הכרחי שבני-הנוער ישתפו מבוגר אחראי – אח גדול, הורה, מורה, יועץ או מדריך, כאשר יש חשד או חשש ממטריד. על המבוגרים לשאול ולהתעניין בנעשה באינטרנט בקרב בני-הנוער על מנת לעזור מודעות.

מפגש עם אדם זר: האינטרנט מהווה רשת חברתית. בני-נוער פונים לרשת לתקשר עם חבריהם. אולם, לעיתים זר מתחזה למוכר, או מוכר מתחזה לזר, כדי לעורר עניין וחברות אשר יובילו למפגש מסוכן. כדי להמנע ממצבים שכאלו חשוב להקפיד ולזהות את האדם עימו מדברים ברשת באותו הזמן גם באמצעי תקשורת נוסף, לשלוח SMS לאותו חבר כדי לוודא שאכן עימו מדברים, או לקבוע בביה"ס מתי בכוונתם לדבר. כאשר שיחה באמצעות האינטרנט מובילה לכוונה להיפגש - חשוב לידע מבוגר-אחראי. בני-נוער יודעים כאשר לחברם יש קשר עם אדם-זר באינטרנט וכוונתם להיפגש. לעיתים קרובות הם חרדים לו אך חסרי אונים כיצד לפעול. על כן צריך להבהיר שכדרך לשמור על בטחוננו של עמיתם מחובתם לשתף מבוגר-אחראי. כמובן שלא כל מפגש אשר התחיל באינטרנט מוביל לסכנה לפגיעה מינית, אך כדי לצמצם את הסיכון לכך צריך לפעול בצורה אחראית וחברית. מומלץ לשוחח עם אותו אדם-זר בטלפון ולאפשר לאנשים נוספים לשוחח עימו; להגיע למפגש עם חברים נוספים ו/או מבוגר-אחראי; לקבוע שמישהו מתקשר במהלך הפגישה מספר פעמים כדי לוודא שהכול בסדר; ומקום המפגש חייב להיות פומבי ובשעות אור.

פגיעות באינטרנט והצורך לשתף: המרחק הקיים באינטרנט בניגוד למפגש פנים-אל-פנים לעיתים יוצר את האשליה כי החוויה הינה וירטואלית, לא אמיתית. אולם ההפך הוא הנכון. פגיעה הנעשית ברשת היא פגיעה בביטחון האישי, הטרדה, הסתה, או שידול, הינה בעלת אפקט רגשי ממשי. על כן חשוב לסייע לאדם אשר הופך קורבן ברשת כדי שיקבל את הסעד לו הוא זקוק. ישנן דרכים מגוונות לפעול לטובת עמית: כתיבה אנונימית או מזהה למורה/יועץ על הנעשה ו/או שליחת קישור מהאינטרנט הכולל את מקום חשיפת המידע; הפניית הקורבן למקורות תמיכה באינטרנט ו/או בסביבה הפיזית; עידוד לשתף מבוגר-אחראי.

תקשורת בין מבוגרים למתבגרים: יש מקום להעלות דילמות הקשורות בהתנהגות באינטרנט במסגרת הכיתתית או בתקשורת בין הורים לילדיהם כדי להציף בעיות והתלבטויות. כאשר אדם מכיר מישהו באינטרנט, הוא מרגיש קירבה עצומה, אולם במידה והוא נפגע ממנו, חדרו הופך שוב ריק והוא בודד בחווייתו. לכן, שיח על סיטואציות מחיי הרשת עשוי להפיג מן הבדידות ולהציע פתרונות אפשריים.

ד"ר מירן בוניאל-נסים - מומחית בתחום הפסיכולוגיה של האינטרנט, חוקרת התנהגות נוער בסיכון

באינטרנט מתוך האתר יסודות/יוזמות חברתיות <http://www.yesodot3.co.il/index.php>

נספח 4 – העשרה למנחים

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין

מסכת בבא מציעא דף מב'

הרב יצחק בלאו

"ואמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: 'יצו ה' אתך את הברכה באסמיק'. תנא דבי רבי ישמעאל: אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר: 'יצו ה' אתך את הברכה באסמיק'. תנו רבנן: ההולך למוד את גורנו, אומר: יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו. התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואח"כ בירך – הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין". (בבא מציעא מב ע"א)

מדוע אדם אינו יכול למדוד את גורנו ואח"כ לברך שישלח ה' ברכה במעשי ידיו? המהרש"א מסביר שאם הוא מדד כבר את הגורן ויודע את גודלה, אזי הוא ניצב בפני בעיה של עין הרע. את פשר הבעיה הזו ניתן להסביר כעניין מיסטי, או כחשש לקנאה של אחרים שישמעו כמה תבואה עשתה שדהו.

בעל ה"עיון יעקב" מסביר את הגמרא בצורה שונה: הקב"ה מעדיף להשפיע על הגורן לפני שהמספרים המדוייקים ידועים. לאחר הספירה, שינוי בכמות ידרוש נס א-לוהי גלוי, ואילו אם האיכר יתפלל לפני הספירה – הקב"ה יוכל לעשות לו נס שלא יתגלה לעולם.

בעל ה"עקידת יצחק" מסביר את הגמרא באופן אחר לגמרי. הוא מסביר שהברכות החשובות ביותר של החיים לא יכולות להימצא בדברים כמותיים, כמו עושר או רכוש. ברכה אמיתית מצויה בעולם הרוחני, שאינו יכול להימדד באופן כמותי. אכן, אלו מאיתנו שזוכים ליהנות מיופיים העמוק של החברות, של גידול ילדים, של חסד ונתינה, של תפילות עוצמתיות, של שמירת שבתות ושל לימוד התורה – יכולים להבין דברים אלו. הברכה החשובה ביותר אינה בדברים הנמדדים ונספרים, אלא דווקא בדברים הרוחניים.

[תרגום: ר' יוסי גרשינסקי]

השיעור מופיע באדיבות בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון